

Kurs logiki: lekcja 14. Logiczne wady wypowiedzi. Niedopowiedzenie i okazjonalność

- [Wprowadzenie](#)
- [Animacja](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Aureliusz Marek, *Rozmyślania*, t. IV, tłum. M. Reiter.
- Heraklit z Efezu.

Kurs logiki: lekcja 14. Logiczne wady wypowiedzi. Niedopowiedzenie i okazjonalność

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy nie masz czasem wrażenia, że niektórzy ludzie celowo wypowiadają się niejasno? Im mniej jasna i jednoznaczna jest czyjaś wypowiedź, tym trudniej jest wykazać, że osoba ta nie ma racji. Zawsze bowiem może bronić się tym, że miała co innego na myśli. Dlatego, zanim zaczniemy dyskutować, warto wskazać rozmówcy proste do usunięcia niejasności jego wypowiedzi. Bardzo często przyjmują one postać niedopowiedzenia i okazjonalności.

Twoje cele

- Poznasz dwie typowe wady wypowiedzi: niedopowiedzenie i okazjonalność.
- Poćwiczysz rozpoznawanie różnych postaci niedopowiedzenia.
- Poćwiczysz przekształcanie wypowiedzi cechujących się okazjonalnością w wypowiedzi bardziej jasne logicznie.
- Włączysz się w filozoficzną dyskusję na temat roli i znaczenia niedopowiedzeń w filozofii i literaturze.

Animacja

Niedopowiedzenie i okazjonalność jako wypowiedzi wadliwe logicznie

Czy wyobrażasz sobie rozmowę po świeżo obejrzanym filmie wolną od wszelkich okazjonalizmów i niedopowiedzeń? Jak mogłaby wyglądać?

Źródło: Aashish950, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

Wyobraźmy następującą rozmowę:

Przykład 1

A: Te „Bondy” są zupełnie do niczego.

B: Pamiętasz? Wtedy, kiedy byliśmy młodzi, to dopiero były „Bondy”, nie to, co teraz.

A: Nie, mnie chodzi o wszystkie „Bondy”, nie tylko te ostatnie.

B: A co jest z nimi nie tak?

A: Konwencja mi nie odpowiada.

Bardzo często rozmawiamy ze sobą w ten właśnie sposób, poruszając się na granicy zrozumiałości, opierając się na domyśle i wychwytywaniu sensu wypowiedzi przez odniesienia do kontekstu. Jednak nierzadko nawet kontekst nie wystarcza. Dzieje się tak między innymi w przypadku, który określamy jako niedopowiedzenie i okazjonalność wypowiedzi.

Niedopowiedzenie to wypowiedź, w której brakuje istotnych składników niezbędnych do ustalenia, jaki stan rzeczy dana wypowiedź stwierdza. Na przykład zdanie:

Przykład 2

Tomasz ma bardzo bogate doświadczenie.

Jest to typowe niedopowiedzenie, bo nie jest podane, w jakim zakresie Tomasz ma bogate doświadczenie. Podobnie zdanie:

Przykład 3

Jeśli masz kłopot, powinieneś się poradzić Tomasza.

Jaki kłopot? Zdanie jest niedopowiedzeniem, bo nie precyzuje, o jaką klasę kłopotów chodzi. Żeby te wypowiedzi poprawić, trzeba by je skorygować w następujący sposób:

Przykład 4

*Jeśli masz kłopot w związku partnerskim, powinieneś się poradzić Tomasza.
Tomasz ma bardzo bogate doświadczenie w zakresie związków partnerskich
i rozwiązywania problemów, jakie mogą w nich występować.*

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższą animacją. Zanotuj przykłady słów, których pominięcie skutkuje niedopowiedzeniem lub okazjonalnością wypowiedzi. Wymyśl swój własny przykład z zastosowaniem wybranych słów.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D5SLtReeV>

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Niedopowiedzenie i okazjonalność*.

Polecenie 2

Zapisz dowolny dialog, w którym zastosujesz wyrażenia eliptyczne. Następnie określ, kiedy kontekst pozwoliłby uchwycić ich sens, a kiedy pozostałyby niezrozumiałe.

Funkcja niedopowiedzenia w filozofii i literaturze

To, co z punktu widzenia logiki jest błędne, w szerzej rozumianej filozofii i literaturze bywa celowym zabiegiem stylistycznym. Zazwyczaj niedopowiedzenie w literaturze pełni funkcję aluzji, mającej naprowadzić czytelnika na sens wypowiedzi, którego, z różnych powodów, autor nie chciał lub nie mógł pokazać wprost. Niekiedy zabieg taki ma sens pedagogiczny – autor, zmuszając czytelnika do domyslenia się sensu niedopowiedzenia, ma nadzieję, że jego przesłanie zostanie lepiej zapamiętane. W ten sposób używali niedopowiedzenia m.in. antyczni [stoicy](#). Przyjrzyjmy się pod tym względem wypowiedzi Marka Aureliusza:

((Marek Aureliusz

Rozmyślania

Podobny bądź do skały, o którą się ciągle fale rozbijają. A ona stoi, a koło niej usypiają bałwany, „O ja nieszczęśliwy, że mię to spotkało”. – Ależ nie tak! Lecz: „O ja nieszczęśliwy, że chociaż mię to spotkało, żyję bez smutku, nie gnębi mnie teraźniejszość ani nie boję się przyszłości”. To bowiem każdemu przydarzyć się mogło, a nie każdy potrafiłby żyć z tym bez smutku. Dlaczegoż więc owo jest bardziej nieszczęściem jak to szczęściem? Czyż w ogóle nazwiesz to nieszczęściem człowieka, co nie jest odstępianiem od natury człowieka?

Źródło: Marek Aureliusz, *Rozmyślania*, t. IV, tłum. M. Reiter, s. 49.

Ostatnie zdanie tego fragmentu jest, po pierwsze, stwierdzeniem ukrytym pod postacią pytania retorycznego, a po drugie – typowym dla stoików niedopowiedzeniem. Marek Aureliusz nie wskazuje tutaj, o jakiego rodzaju nieszczęście mu chodzi. Nieszczęściem nazywamy różne stany, między innymi nieszczęśliwe zdarzenie, ale także, przynajmniej w ujęciu stoików, duchową kondycję człowieka. Poprzez to niedopowiedzenie autor chce zmusić czytelnika do uzmysłowienia sobie i zapamiętania, że nieszczęście

HERACLITVS.

Heraklita określano mianem „ciemnego filozofa”, właśnie za sprawą niedopowiedzeń i niejednoznaczności zawartych w jego słynnych aforyzmach. Czy uważasz, że współcześnie warto używać czasami takiej strategii komunikacyjnej?

Źródło: domena publiczna.

nowego znaczenia. Słowo „więź” (w greckim oryginale: *harmonia*), używane zazwyczaj w stosunku do relacji międzyludzkich, przez niedopowiedzenie może być zastosowane do innego kontekstu, w tym przypadku do ukrytych praw rządzących światem.

w pierwszym z podanych wyżej znaczeń w ogóle nie istnieje.

Kiedy indziej wreszcie niedopowiedzenie jest w tekście filozoficznym sposobem na szukanie formy wyrazu dla nowych idei. Autor specjalnie nie wyjaśnia, o co dokładnie mu chodzi, żeby czytelnik odkrył nowe znaczenie terminu poprzez uzmysłowienie sobie, że zwyczajne uzupełnienia nie pasują do tego kontekstu. Taktykę taką stosował Heraklit z Efezu, kiedy powiedział na przykład:

Heraklit z Efezu

Niewidoczna więź jest silniejsza od jawnej.

Źródło: Heraklit z Efezu.

Przez niedopowiedzenie, to znaczy brak wskazania, o jaką więź mu chodzi, autor zmusza czytelnika do poszukiwania

Słownik

niedopowiedzenie

właściwość wypowiedzi przejawiająca się w tym, że nie jest podane znaczenie co najmniej jednego z użytych w niej terminów, w efekcie czego nie sposób ustalić, co dokładnie ona stwierdza

okazjonalność

właściwość wypowiedzi przejawiająca się w tym, że jej sens zależy od kontekstu wyznaczanego przez zawarte w wypowiedzi określenia, takie jak „ten”, „ja”, „on”, „wtedy”

stoicyzm

(gr. *stoá* – portyk, kolumnada) antyczna doktryna filozoficzna głosząca, że szczęście to cecha stanu ducha człowieka, przy czym zarówno dążenie do tego stanu, jak i podtrzymanie go są całkowicie niezależne od czynników zewnętrznych

wyrażenie eliptyczne

wypowiedź, często w formie równoważnika zdania, sama w sobie niejasna, ale zyskująca jednoznaczność w odpowiednim kontekście, np.: „zwolnij” – samo w sobie wyrażenie niejasne, ale wypowiedziane do kierowcy, który przekracza ograniczenie prędkości, nabiera bardziej jednoznacznego sensu

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wskaż zdania, które są przykładami niedopowiedzenia.

Zdanie	Niedopowiedzenie
To jest sprawa dla sędziego.	☐
Ten czyn stanowi naruszenie normy.	☐
Normy moralne mają charakter konwencji społecznej.	☐
Jan Kowalski nie ma poczucia humoru.	☐

Ćwiczenie 2

Wskaż zdania zawierające okazjonalność.

☐ Nauczyciel powinien być w klasie przed uczniami.

☐ Kiedyś uczniowie nie spóźniali się na lekcję.

☐ Ten uczeń nigdy nie spóźnił się na lekcję.

☐ Jan zawsze spóźnia się na lekcję.

Ćwiczenie 3

Które z poniższych zdań używa słowa „nieszczęście” bez niedopowiedzenia?

- ☐ Jeżeli nie nazwiesz czegoś nieszczęściem, to nie będzie dla ciebie nieszczęściem.
- ☐ To nieszczęście nie móc zrealizować swoich marzeń.
- ☐ Jeśli będziesz postępować uczciwie, nie spotka cię żadne nieszczęście.
- ☐ Ciężka choroba to prawdziwe nieszczęście, o ile ktoś nie ma zdrowego ducha.

Ćwiczenie 4

Uzupełnij poniższe zdanie tak, żeby utworzyło w efekcie wypowiedź pozbawioną niedopowiedzenia:

Jan jest prawdziwym fachowcem

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij krótko, na czym polega niedopowiedzenie lub okazjonalność poniższych wypowiedzi.

A. Kiedyś szkoła cieszyła się większym szacunkiem.

B. Polacy są patriotami.

C. Ten polityk kiedyś nie uprawiał retoryki.

Ćwiczenie 6

Zaproponuj nową wersję zdań z punktu 5, taką, w której pozbawione są one niedopowiedzenia i okazjonalności.

A.

B.

C.

Ćwiczenie 7

Do podanych niżej wypowiedzi dopisz kontekst, który sprawia, że są to wypowiedzi eliptyczne.

A. Powinieneś coś na siebie włożyć.

B. Żaden z ciebie piłkarz.

C. W tej sprawie zdać się należy na decyzję sędziego.

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z pierwszymi kilkoma mowami z *Tako rzecze Zaratustra* Fryderyka Nietzschego. Zwróć uwagę na wypowiedzi niejasne i niedopowiedzenia. Potrafisz je wskazać? Zastanów się, jaką funkcję pełnią w tekście. Zapisz swoje przemyślenia.

Dla zainteresowanych

Skąd się biorą niedopowiedzenia w naszej codziennej komunikacji? Jakie mogłyby być kolejne kwestie rozmówców tego dialogu? Spróbuj dopisać dalszą część.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P13Mh7plZ>

- Cześć. Wczoraj wreszcie skończyłem.
- Ale co skończyłeś?
- No, tę książkę, którą od dawna czytam.
- Jaką książkę? Od kiedy ją czytasz?
- No, chodzi mi o *Autostopem przez Galaktykę*. Czytałem ją przez pół roku. Co jakiś czas musiałem ją odłożyć, bo nie byłem w stanie czytać dalej.
- Co to znaczy, że nie mogłeś jej czytać dalej? Ktoś ci zabraniał? A może nie miałeś czasu?
- Nie, nie. Czuję się zmęczony lekturą.
- W jakim sensie byłeś zmęczony lekturą? Męczyły ci się oczy? A może coś innego?
- Chodzi o styl narracji, nie przywykłem do takiej dużej dawki absurdu. Co jakiś czas musiałem ochłonąć i zrobić sobie przerwę. Wiesz, człowiek nie trawi absurdu.
- Co to znaczy, że człowiek nie trawi absurdu? Chodzi ci o to, że to jest sprzeczne z naturą człowieka? A może, że znaczna część ludzi ma jakiś problem z absurdem twoim zdaniem?

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Popraw fragmenty powyższego tekstu tak, aby wypowiedzi były jednoznaczne.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Kurs logiki: lekcja 14. Logiczne wady wypowiedzi. Niedopowiedzenie i okazjonalność

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kultura logiczna.

2. Logiczne wady wypowiedzi: sprzeczność wewnętrzna, niedopowiedzenie i okazjonalność, nieostrość, wieloznaczność i chwiejność składniowa. Uczeń:

3) uzupełnia na kilka dopuszczalnych sposobów niedopowiedzenia;

4) przekłada wyrażenia okazjonalne na wyrażenia pozbawione okazjonalizmów;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Poznasz dwie typowe wady wypowiedzi: niedopowiedzenie i okazjonalność.
- Poćwiczysz rozpoznawanie różnych postaci niedopowiedzenia.
- Poćwiczysz przekształcanie wypowiedzi cechujących się okazjonalnością w wypowiedzi bardziej jasne logicznie.
- Włączysz się w filozoficzną dyskusję na temat roli i znaczenia niedopowiedzeń w filozofii i literaturze.

Cele operacyjne. Uczeń:

- poznaje dwie typowe wady wypowiedzi: niedopowiedzenie i okazjonalność;
- ćwiczy rozpoznawanie różnych postaci niedopowiedzenia;
- ćwiczy przekształcanie wypowiedzi cechujących się okazjonalnością w wypowiedzi bardziej jasne logicznie;
- włącza się w filozoficzną dyskusję na temat roli i znaczenia niedopowiedzeń w filozofii i literaturze.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- audiobook;
- animacja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- e-podręcznik.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o przygotowanie dwóch przykładów wypowiedzi niejasnych, z których jedna staje się jasna z uwagi na kontekst, a druga jest niejasna bez względu na kontekst.

Faza wprowadzająca:

1. Podanie tematu i celu lekcji.

2. Nauczyciel prosi wybranych uczniów o prezentację pracy domowej. W każdym przypadku komentuje przedstawione przykłady w kontekście dzisiejszego tematu lekcji, to znaczy wskazując, czy dana wypowiedź jest, czy nie jest przykładem niedopowiedzenia.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie zapoznają się z treścią e-materiału. Nauczyciel komentuje najważniejsze punkty upewniając się, czy uczniowie dobrze je rozumieją. Nauczyciel dzieli uczniów na trzyosobowe grupy. Każda grupa ma za zadanie przygotować krótką rozmowę o niedawno oglądanym filmie, ale taką, podczas której pojawią się dwie wypowiedzi, będące niedopowiedzeniami lub zawierające okazjonalność. Wybrane grupy prezentują wyniki swojej pracy. Zadaniem reszty klasy jest wskazanie wadliwych wypowiedzi oraz zaproponowanie ich możliwych poprawnych wersji. Nauczyciel rozpoczyna rozmowę kierowaną na temat tego, że należy wyrugować z naszej codziennej komunikacji wszelkie niedopowiedzenia i okazjonalności.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Animacja”, a następnie czyta polecenia:
 - *Zapoznaj się z poniższą animacją. Zanotuj przykłady słów, których pominięcie skutkuje niedopowiedzeniem lub okazjonalnością wypowiedzi. Wymyśl swój własny przykład z zastosowaniem wybranych słów.*
 - *Zapisz dowolny dialog, w którym zastosujesz wyrażenia eliptyczne. Następnie określ, kiedy kontekst pozwoliłby uchwycić ich sens, a kiedy pozostałyby niezrozumiałe.*Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5-8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformę nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Każdy uczeń ma dokończyć zdanie, odwołując się do wyświetlonych treści: Zaczynam się zastanawiać...
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie mają za zadanie tropić przykłady okazjonalności i niedopowiedzeń oraz oferować ich poprawienie w wypowiedzi pozbawione tych wad. Przykłady należy spisać.

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Hadot P., *Filozofia jako ćwiczenie duchowe*, tłum. P. Domański, Warszawa 2003.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Animacja” do podsumowania lekcji.